

CRISTINA DE STEFANO

ORIANA EEN VROUW

Persoonlijk en intiem portret
van Oriana Fallaci, een van de
meest uitgesproken vrouwen
van de twintigste eeuw

XANDER

BIOGRAFIE

CRISTINA DE STEFANO

ORIANA,
EEN VROUW

Vertaald door Jan van der Haar

Uitgegeven door Xander Uitgevers BV
Hamerstraat 3, 1021 JT Amsterdam

www.xanderuitgevers.nl

Oorspronkelijke titel: *Oriana una donna*

Oorspronkelijke uitgever: Rizzoli

Vertaling: Jan van der Haar, www.janvanderhaar.net

Omslagontwerp: Studio Marlies Visser

Omslagbeeld: ANSA

Auteursfoto: Francesco Castaldo

Zetwerk: Michiel Niesen/ZetProducties

Copyright © 2013 Cristina De Stefano

©2013 RCS Libri S.p.A., Milan

Copyright © 2015 voor de Nederlandse taal:

Jan van der Haar en Xander Uitgevers BV, Amsterdam

Deze uitgave is tot stand gekomen door
bemiddeling van Agenzia Letteraria Roberto Santachiara

Eerste druk 2015

ISBN 978 94 0160 336 2 | NUR 320

Zijn de citaten in de tekst toegeschreven aan Oriana Fallaci, dan hebben ze betrekking op artikelen en interviews uit *L'Europeo* en de *Corriere della Sera*, op haar werken, op haar uitlatingen en bijdragen die ook in werken over haar zijn verzameld, en op haar persoonlijke papieren.

De uitgever heeft getracht alle rechthebbenden te traceren. Mocht u desondanks menen rechten te kunnen uitoefenen, dan kunt u contact opnemen met de uitgever. Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

INHOUD

- 1 Een familie waar niemand lacht 9
- 2 Een kind dat weet van kou en angst 21
  - 3 Een huis vol boeken 35
  - 4 Een meisje op de redactie 43
  - 5 Die pen van Oriana 55
- 6 De ontdekking van Amerika 67
  - 7 De eerste liefde 81
  - 8 De wereldreis 91
- 9 De revanche van Penelope 103
- 10 De verovering van de maan 117
  - 11 Miss Root Beer 129
  - 12 Saigon en zo zij het 141
  - 13 Rugzak en helm 157
- 14 Een man van weinig woorden 173
- 15 Interviews met de geschiedenis 189
  - 16 Een held 209
- 17 De nooit geboren kinderen 225
- 18 De Arabische woestijn 237
  - 19 De terugkeer 249
  - 20 Insjallah 259
- 21 De dekenkist van Ildebranda 271
  - 22 De grote stilte 287
  - 23 De woede en de trots 301

Bronnen en dankwoord	319
Fotoverantwoording	325
Boeken van Oriana Fallaci	327
Boeken over Oriana Fallaci	329
Personenregister	331

Je zult niet veel tijd hebben om de dingen te begrijpen en te doen. De tijd die ze ons geven, dat wat leven heet, is veel te kort. En daarom moet alles heel snel gaan.

Het toestel vliegt boven de in het donker gehulde oceaan. Plotse-ling vullen de raampjes zich met licht. ‘Kijk, Oriana, het noorder-licht,’ fluistert haar neef. Ze geeft geen antwoord. Ze is ingedut, versuft en verzwakt. Ze zit in een van de verstelbare stoelen met haar bontjas over zich heen. Ze heeft het koud, al is de zomer nog niet voorbij. Het is 4 september 2006 en Oriana Fallaci keert terug naar Florence.

De tumor bevindt zich nu in het terminale stadium. Op de lijn- vluchten vanuit New York werd ze in die omstandigheden niet toegelaten. Ze moest een privévliegtuig nemen. Al weken leeft ze louter op water en suiker, ze weegt nog maar zo’n dertig kilo. Haar leven lang was ze ook nooit veel zwaarder dan dat. Tweeën- veertig kilo bij een meter zesenvijftig. Ze maakte er vaak grappen over: ‘Als mensen mij leren kennen, staan ze verbaasd van zo veel schamelheid. En ik haal dan mijn schouders op en zeg: “Dat is alles!”’

Zij wilde deze reis huiswaarts. Al bijna vijftig jaar woont ze in New York, maar haar wens is dat alles eindigt waar het is begonnen. De cabine is in het halfduister gehuld, om haar zieke ogen te sparen.

Naast haar zitten twee vrouwelijke doktoren die in geval van nood zo kunnen ingrijpen. De hele reis lang blijft ze echter roerloos in haar stoel zitten, ineengedoken met haar herinneringen. Florence komt haar langzaam tegemoet, en met de stad het verleden.

**1 EEN FAMILIE
WAAR NIEMAND LACHT**

‘Ik weet niets van de ontmoeting van mijn vader en mijn moeder. Het enige wat me het mysterie van mijn geboorte helpt te ont-raad-selen is een zinsnede van mijn moeder: allemaal de schuld van die hoed met kersen.’ Van de vele familieverhalen die ze als meisje had gehoord was dat detail haar het dierbaarst: een felrode hoed, gedragen met trots, die jaren later, als hij van haar moeders hoofd zal overgaan naar dat van een voorouder, de titel wordt van haar postume roman, *Un cappello pieno di ciliege* [Een hoed met kersen]. Meer weten we niet. We kunnen alleen proberen ons er een voorstelling van te maken.

Het moet gebeurd zijn op een dag aan het einde van de zomer van 1928, op een straat in Florence, op een van die nog warme zonnige dagen waardoor je naar buiten gaat. Edoardo Fallaci is vierentwintig en niet rijk. Hij werkt als houtsnijder en woont nog bij zijn ouders. Hij droomt ervan naar Argentinië te emigreren om fortuin te gaan zoeken. Hij is niet zo lang, maar heeft een knap vierkant gezicht en blauwe ogen met een drieste uitdrukking. Tosca Cantini is tweeëntwintig. De dochter van een anarchistische beeldhouwer, moederloos, van jongs af aan uit werken gestuurd bij twee kleermaaksters die op haar gesteld raakten en haar als een jongedame hebben opgevoed. Ze hebben zelfs een klant voor

haar gevonden die haar als gezelschapsdame mee wil nemen naar Parijs. Maar op die dag in september besluit Tosca een opzichtige hoed op te zetten, versierd met rode vruchten, die haar welgevormde gezicht met de uitstekende jukbeenderen goed uit laat komen. ‘Wat een mooie kersen!’ zegt de galante Edoardo. Enige tijd daarna wordt Oriana verwekt, tijdens een uitstapje op de berg Morello.

‘Mijn moeder vertelde altijd dat ze mij niet wilde toen ze zwanger van mij was. En omdat men destijds voor een miskraam Engels zout dronk, bleef ze dat elke avond doen tot aan de vierde maand. Maar op een avond, toen ze het glas aan haar mond wilde zetten, draaide ik me om in haar buik. Als wilde ik haar zeggen: “Ik wil geboren worden!” En toen, hup!, gooide ze het Engels zout in de vaas met bloemen. “En zo werd je geboren,” zei ze.’ Tosca droomt eigenlijk van een ander leven. Ze wil de wereld zien, met kunstenaars omgaan. Ze heeft veel vrienden in de bohème van Florence, allereerst de schilder Ottone Rosai, die haar het hof maakt: ‘Ze zei dat hij “een knappe vent” was. Precies het tegenovergestelde van mijn vader, die klein en mager was.’

Als duidelijk wordt dat de zwangerschap een feit is, neemt Edoardo Tosca mee naar huis en stelt haar voor aan zijn ouders. Zijn moeder Giacoma, bekend om haar kwaadaardige inborst, ontvangt haar onwellevend en doet van alles om haar tegen te werken. Zijn vader Antonio vat sympathie voor haar op, en dat verergert de zaak alleen maar. Tosca wordt al gauw een Assepoester in huis: ‘Een van de eerste herinneringen van mijn leven is dat mijn moeder huilend de was doet in de teil.’ Deze zo intelligente moeder die voor iedereen in de familie moet sloven, tekent scherp haar bestaan. Menigmaal zal ze zich in interviews herinneren hoe zij als eerste Oriana aanspoorde tot ambitie: ‘Het was mijn moeder die bijna huilend zei: “Doe niet zoals ik! Word geen slaaf van je man en kinderen! Ga studeren, ga de wijde wereld in, ga studeren!” Ik wilde mijn moeder niet navolgen, ik wilde haar wreken.’

In 1977, als ze een eredoctoraat krijgt uitgereikt aan het Columbia College in Chicago, zal ze in haar aanvaardingsrede zeggen: ‘Dit eredoctoraat draag ik op aan mijn moeder, Tosca Fallaci, die niet naar de universiteit kon omdat ze een vrouw was en arm was in een tijd dat vrouwen en arme mensen niet konden studeren.’

Bij haar geboorte, op 29 juni 1929, wordt ze Oriana gedoopt. Het is een voor die tijd zeer ongewone naam. Haar ouders, die arm zijn, maar dolgraag lezen, kiezen die naam vanwege de hertogin de Guermantes van Proust. “‘Je was niet rood en gerimpeld als andere baby’s,” zei mijn moeder altijd. “Je was blank, glad en beeldschoon. En je huilde nooit. Alle kinderen huilen. Jij nooit. Altijd stil. Je keek maar, keek maar, starde naar de dingen om je heen en naar ons, en je was stil. Op de achtste dag werd ik dan ook bang. Ik dacht dat je zonder stembanden was geboren en bracht je naar de dokter die je onderzocht en zei: Nee, nee. Die heeft ze wel. Toen kriebelde hij onder je voetjes, en jij barstte uit in een geweldige lachbui.”

In het huis aan de Via del Piaggione, waar ze ter wereld komt, wonen ze allemaal bij elkaar: de ouders, de grootouders, de ongetrouwde zussen van haar vader. Als volwassene zal Oriana het zich tot in de finesses herinneren, en het stuk voor stuk meenemen: een beschilderd meubel naar New York, het ouderlijk bed en de glazen boekenkast naar Florence, de salontafel naar het buitenhuis. Vanuit de ramen is de hele stad te zien, vooraan de koepel van Brunelleschi en de campanile van Giotto en verder, almaar door, de daken en bruggen van Florence. In een vertrek staat de werktafel van haar grootvader die voor de hele familie de schoenen herstelt. Oriana kijkt urenlang gefascineerd toe en helpt hem graag. Ze heeft geleerd om bij oma Giacomina uit de buurt te blijven, want die is altijd boos en heeft losse handen, en ze beschouwt het vertrekje van Opa Antonio als een soort schuilplaats: ‘Opa was heel lief. Hij beschermde me altijd, en in een familie waar niemand lachte, lachte hij altijd.’

Na haar worden er nog twee dochters geboren: in 1932 Neera, en in 1938 Paola. Later, in 1964, als de meisjes volwassen zijn, wordt er een weesmeisje geadopteerd, Elisabetta. Geen jongens in het gezin. Edoardo ziet Oriana gelijk als de jongen in huis. ‘Mijn vader was ten einde raad, want toen ik geboren werd, was ik geen jongen. Toen nam hij me mee op jacht.’ Hij leert haar schieten, neemt haar altijd mee. Als het de tijd van de lijsters is, die in zwermen over het land vliegen, gaat hij ’s morgens vroeg met haar op de loer liggen in het jachthuis. Jaren later zal Oriana zich alles tot in de details herinneren. De bijtende ochtendkou, de blik strak naar de lucht, de fluisterstemmen. ‘Als-ie van links komt, is-ie van mij. Als-ie van rechts komt, is-ie van jou. Als ze tegelijk komen, schieten we samen. Een, twee, en bij drie schieten we.’ ‘Goed, pap!’

Edoardo Fallaci is een man van weinig woorden, veeleisend voor anderen en voor zichzelf. Hij voedt zijn oudste dochter op als een krijger. Een van de levendigste herinneringen uit Oriana’s kindertijd is gekoppeld aan die hardheid. Ze is vijftien jaar oud, loopt met haar vader in een straat in Florence, als ze door het luchtalarm worden overvallen. Ze schuilen in een gebouw. Het lawaai van de vliegtuigen wordt al gauw oorverdovend. Oriana heeft niet de moed om haar armen om haar vader heen te slaan. Ze blijft ineengedoken in een hoekje zitten. Bij het vallen van de eerste bommen, waardoor de vloer en de muren trillen, barst ze in snikken uit. De oorvijg overrompelt haar en snijdt haar adem af. “Een meisje huilt niet,” sist haar vader. Oriana zal dit voorval vaak vertellen en beweren dat ze het sindsdien zo veel mogelijk heeft vermeden om in het openbaar te huilen. Ze zal er vaak reden toe hebben, en het ook doen. ‘Huilen is goed, dan braak je de pijn uit,’ zei ze – alleen doet ze dit zelden waar anderen bij zijn.

Een andere man uit de familie die een wezenlijke rol in haar leven speelt is Bruno Fallaci, de oudste broer van haar vader, die door iedereen thuis Settecervelli [Zevenbrein] wordt genoemd. Bruno

is de intellectueel van de familie, hij behoort tot een wereld die heel ver af staat van die van haar ouders, de wereld van de schrijvende mens. Hij is getrouwd met de schrijfster Gianna Manzini en is een succesvol journalist: verantwoordelijk voor de culturele pagina van de Florentijnse krant *La Nazione*, daarna hoofdredacteur van het weekblad *Epoca*. Hij is Oriana's eerste, misschien wel enige, leermeester die haar haar leven lang van advies zal dienen: 'Bij het opsommen van de regels van de journalistiek fulmineerde hij: "Om te beginnen, je moet de lezer nooit vervelen!"'

Tosca gaat vaak bij hen thuis schoonmaken en neemt dan haar dochter mee. Gianna Manzini zit met een boek op de bank en rookt geparfumeerde sigaretten in een lang zwart sigarettenpijpje. Nu en dan steekt ze, al lezend, haar mooie beringde hand uit naar een glazen bonbonnière vol Turijnse chocolaatjes. 'O wee als je erom vraagt!' waarschuwt Tosca haar telkens voor ze naar binnen gaan. Oriana zal zich in een boek de vernedering herinneren hoe haar rijke tante kwijnend de bonbons uit het zilverpapier haalt zonder haar een blik waardig te keuren, alsof ze niet bestond. Dertig jaar later proefde ze nog de bittere smaak van dat onrecht in haar mond. Toch kan ze niet anders dan haar beeldschoon vinden. Ze observeert haar, terwijl ze zich aankleedt om uit te gaan, waarbij ze haar hoed opzet en haar bontkraag omslaat. Gianna Manzini is heel lang, elegant, heeft een fijn besneden gelaat en grote ogen die ze altijd zorgvuldig opmaakt.

Niemand in de familie houdt van haar. Oriana herinnert zich dat oma Giacoma de meegebrachte bloemen van haar schoondochter lomp op tafel smeedt en mopperde: 'Wat moet ik met die bloemen! Naai liever de knopen aan op het overhemd van mijn zoon!' Op een dag gaat Gianna Manzini, terwijl ze met Oriana en opa Antonio uit wandelen is, schrijlings op de reling van de Ponte Vecchio zitten en dreigt: 'Pa, ik ga erin hoor! Ik ga erin!' Hij gooit ongeduldig zijn stok op de grond: 'Ga maar. Ga maar. Maar wel snel want ik moet het kind nog thuisbrengen.' In 1933 scheidt Gianna Manzini van Bruno van tafel en bed en verhuist naar Rome;

ze verdwijnt uit Oriana's jeugd. Van haar resteert maar één ding: haar sierlijke schoonschrift, met de grote ronde klinkers, die Oriana probeert na te doen door ze urenlang over te schrijven in haar schoolschriften. Zo ontstaat haar handtekening – die op een dag beroemd en uniek zal worden.

Haar jeugdherinneringen zijn vooral herinneringen aan armoede. Er is niet voor iedereen te eten, en het is altijd haar moeder die net doet of ze geen honger heeft om haar deel aan haar dochters te geven. Als ze erop uitgestuurd wordt voor boodschappen geneert Oriana zich om haar povere bestellingen te doen bij de winkeliers die over de toonbank heen moeten buigen om haar te zien: een half ons kaas, een half ons jam. 'Maar we waren wel waardig arm. Wie ons op straat tegenkwam zag niet dat we arm waren. We waren altijd goed gekleed en schoon. Mijn moeder was heel goed in het "omkeren van kleren", wat betekende een nieuw kledingstuk maken uit een oud binnenstebuiten gekeerd kledingstuk.' Edoardo is een goede handwerksman, hij bewerkt het hout met liefde en vult zijn huis met eigenhandig gemaakte meubels. Maar hij heeft geen geweldige neus voor zaken en de huishoudelijke financiën zijn altijd wankel. 'Vergeet nooit dat jullie vader een kunstenaar is,' houdt Tosca haar dochters voor.

Van jongs af aan wordt ze aangetrokken tot een meubel in huis, een geheimzinnig voorwerp dat de tijd heeft overleefd. Het is een antieke, bewerkte dekenkist met leeuwenpoten en ijzeren handgrepen. In huis noemt iedereen het de dekenkist van Ildebranda, naar de naam van een voorouder die als ketter zou zijn verbrand. Oriana zit er al fantaserend urenlang naar te kijken. Zodra het mag, laat ze hem openmaken om erin te snuffelen. Het bevat de familiesouvenirs, een geheimzinnig rommeltje. Een abecedarium en een telraam, een traktaat over Franse geneeskunde, een luit zonder snaren, een lemen pijp, een pince-nez, een Catalaans paspoort, een antieke munt, een verstelde vlag, de laatste brief van

een napoleontische soldaat die in Rusland van de kou is omgekomen. Elk voorwerp roept bij haar eindeloos veel vragen op. Als haar grootvader en grootmoeder in de stemming zijn om te vertellen, hoort ze veelbelovende fragmenten: Montserrat speelde nog luit in het gesticht... Caterina behandelde de hele stad met het traktaat van dokter Barbette... Giobatta kwam uit de oorlog met een door een kanonskogel verminkt gezicht.

Op een nacht in 1944, tijdens een bombardement, zal de denkstaf met de rest van het huis verloren gaan. Oriana zal haar leven lang het verlies betreuren. Als volwassene zal ze haar vader vragen een exacte kopie te maken, die ze mee zal nemen naar haar appartement in New York. Een paar brieven – geschreven aan Curtatone en Montanara door een voorvader die vrijwilliger was in de Eerste Onafhankelijkheidsoorlog – zijn gered omdat Oriana ze heeft overgeschreven in een schoolschrift. Dan al begrijpt ze dat elk ding wat te zeggen heeft en een verhaal kan worden: als je maar kunt luisteren.

Als Edoardo Fallaci in 1934 pleuritis krijgt, wordt het geld nog minder. De familie verhuist voor een jaar naar een souterrain aan de Piazza del Carmine. Oriana vindt het leuk om door de tralie-raampjes naar de voeten van de voorbijgangers te kijken. Haar vader ligt bijna altijd op bed, verzwakt door zijn ziekte. Vrienden die hem komen opzoeken, proberen hem te bewegen lid te worden van de Fascistische Partij, waardoor hij aan werk zou kunnen komen, maar hij wil er niets van weten. ‘Ik zie mijn vader weer koortsachtig op dat bed hoestend zeggen: “Nooit van mijn leven.”’ In huis zijn ze allemaal antifascist. Op een dag wordt ook de oude Antonio Fallaci aangehouden: ‘Opa was achtenzeventig, op straat jende hij altijd de fascist en die dag had hij geroepen: “Mussolini heeft zijn reet vol eigen veren!” Zodoende was hij opgepakt, naar het kantoor van de Partij gebracht, in een berghok gestopt, en ze wilden hem een proces aandoen. Oma was excuses voor hem gaan aanbieden, en het scheelde een haar of zij was ook vastgezet.’

In de familie is het traditie om tegen de macht te rebelleren. Oriana sprak altijd met bewondering over haar grootvader van moederskant, Augusto Cantini, die zonder een cent in het armenhuis was gestorven, een anarchist die als jongen was gedeserteerd om niet de oorlog in te hoeven, in zijn ogen een zinloze vechtpartij tussen imperialisten. ‘De andere kinderen groeiden op in de cultus van de Eerste Wereldoorlog, de hersenspoeling die we allemaal hebben ondergaan omtrent de Eerste Wereldoorlog, maar ik hoorde over mijn opa dat hij was gedeserteerd. Trots zei mijn moeder dan: “Mijn vader was een deserteur in de Eerste Wereldoorlog.” Zoals een ander zou zeggen: “Mijn vader was een held in de Eerste Wereldoorlog.” Als klein meisje luisterde ze geboeid als hij revolutionaire liederen uit zijn jeugd zong: ‘Finché siam gregge è giusto che ci siaa / cricca padrona a leggi decretar! E se non splende il Sol del Anarchiaaa / voi vi farete ovunque trucidaaar’ [Zolang we een kudde vormen, is het goed dat die er is / Het is de meesterkliek die de dienst uitmaakt! / En als de Zon der Anarchie niet schijnt / zullen jullie je overal laten afslachten]

Edoardo Fallaci is sinds zijn zeventiende lid van de Socialistische Partij en in 1923 raakte hij gewond bij een conflict met de fascistische knokploegen. Vanaf 1929 werkt hij samen met de clandestiene pers van Giustizia e Libertà en staat hij in contact met de andere antifascisten van de stad. Tosca denkt er net zo over als hij, al gaat ze nooit naar de vergaderingen: ‘Voor mijn moeder was politiek een luxe bestemd voor mannen. Ze was zo druk met ons te laten overleven, ons te eten te geven, ons tegen de kou te beschermen, ons te laten studeren, dat ze gewoon geen tijd had om ons uit te leggen waarom Mussolini niet deugde. Voor haar deugde hij niet, klaar.’ Edoardo en Tosca zijn de eerste helden van Oriana, die haar leven lang een buitengewoon belang zal hechten aan het begrip ‘moed’. ‘Ik heb het geluk gehad dat ik door twee heel moedige ouders ben opgevoed. Fysiek en moreel moedig. Mijn vader was een verzetsheld en mijn moeder deed niet voor hem onder.’

Als meisje wordt ze lange perioden uitbesteed aan tante Lina, een van haar vaders zussen die geen kinderen heeft, maar een rijke man heeft getrouwd. Bij haar ontdekt Oriana een andere wereld: de vakanties in Forte dei Marmi, de dienstbode die haar *signorina* noemt, de thee met de koekjes van banketbakkerij Robiglio. In het voorjaar neemt haar tante haar mee naar de concerten van het operafestival Maggio fiorentino, nadat ze een lange zwartfluwelen jurk voor haar heeft laten maken. Haar oom echter is handtastelijk en hem mag ze niet. Bovendien is het een fascist: ‘Op zijn slaapkamer had hij een knuppel waarvan ik niet snapte waarvoor die was. Ik kwam er op een dag achter dat hij hem meenam naar Incisa Valdarno en toen bij terugkeer onder het bloed zat. “Weet je van wie dat bloed is?” vroeg hij. “Dat is van de apotheker. We hebben hem een lesje geleerd. Alle schurken leren we vroeg of laat een lesje.” Ik ging snel uithuilen op de wc: ook mijn vader noemde hij een “schurk”. “Die schurk die gelooft in de democratie, in Frankrijk, Engeland!” Mijn vader heeft het nooit geweten: hij was ervan overtuigd dat het ondanks alles om een brave borst ging.’

In 1938 gaat Oriana met haar tante naar Hitler en Mussolini kijken, die in een grote open auto door de straten van Florence rijden, vol vlaggen met rode lelies en zwarte hakenkruizen. Steeds dreigender wolken pakken zich samen boven Europa. De Tweede Wereldoorlog staat op uitbreken. Oriana’s kindertijd is voorbij.